
РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА В ІСТОРИЧНИХ ТА ХУДОЖНЬО-ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛАХ

УДК 908(477.44):929Стельмах

Сергій Гальчак
(м. Вінниця)

НЕ ЦУРАВСЯ ВЕЛИКОЇ РІДНІ...

Анотація. У статті представлено документи часів Другої світової війни, пов'язані з перебуванням М. Стельмаха на фронті, його службою військовим кореспондентом газети 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини». Також подано спогади про особисте знайомство й спілкування автора статті з письменником з 1968 до 1983 р. – часу смерті Михайла Панасовича.

Ключові слова: Михайло Стельмах, Друга світова війна, військовий кореспондент, Дяківці, депутат Верховної Ради СРСР, «Хліб і сіль».

Для видатного сина Поділля, величі України, колишнього випускника Вінницького інституту соціального виховання (нині – Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського), педагога за професією, неперевершеного майстра художнього слова, славетного й безсмертного Михайла Панасовича Стельмаха Великою ріднею були Матір-Україна, а також рідні, близькі, численні працелюби-земляки, які мешкали на благодатній батьківській землі, з якою він не поривав зв'язку ні в пору юності, працюючи вчителем на Вінниччині та Київщині, ні пізніше.

У пекельному 1941 р. рядовим воїном боронив свою Велику рідню, рідну землю від озвірілих нацистських загарбників. На кордоні з Білорусією зазнав важкого поранення та контузії. Одужавши, яскраво проявив талант журналіста – з 1944 р. працював кореспондентом газети 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини». Виступав на її шпальтах з кореспонденціями, поезіями й оповіданнями, що мобілізували захисників Вітчизни на безкомпромісну боротьбу з ворогом.

Під Львовом військовий кореспондент отримав друге поранення. Проте згодом знову повернувся в стрій.

У Дяківецькому музеї М. П. Стельмаха зберігаються копії цікавих документів тієї буремної пори – бойові характеристики червоноармійця Михайла Панасовича Стельмаха – з листопада 1939 р. по червень 1943 р. військовослужбовця 390-го гаубичного артилерійського полку, пізніше – газетяра-фронтовика.

У бойовій характеристиці від 21 липня 1944 р., підписаній командиром військової частини (польова пошта № 32156) гвардії підполковником Ф. Куликовим, ідеться:

«Стельмах Михайло Панасович, письменник за професією, старший працівник Української академії наук, 1912 року народження, українець, освіта вища, у Червоній армії з 1939 р.

Тов. Стельмах М. П. з 14 до 20 липня 1944 р., тобто під час операції Червоної армії по прориву та розвитку успіху на Львівському напрямку, перебував при військовій частині, польова пошта 32156, займався збором цінних матеріалів, що відображали бойові дії частини, подвиги й героїзм особового складу підрозділів частини, надихаючи їх на героїчні подвиги.

14 липня цього року, не зважаючи на артилерійський вогонь і бомбові удари противника, тов. Стельмах М. П., перебуваючи в підрозділах, здійснював збір матеріалів. Під кінець дня 14.7.44 р. один дивізіон на швидкохідних тракторах був уведений у прорив із танковими з'єднаннями. Тов. Стельмах М. П. зібрав багатий матеріал із досвіду боїв і червоноармійської творчості. Неодноразово дивізіон потрапляв у важкі умови, однак тов. Стельмах М. П.,

перебуваючи при дивізіоні, не зважаючи на бомбардування та обстріл з боку противника, допомагав відбивати контратаки ворога.

20 липня 1944 р., переслідуючи противника, під час його бомбової атаки тов. Стельмах був поранений у ногу...» (переклад з рос. наш – С. Г.) [1, с. 266].

Не менш цікава й характеристика за підписом відповідального редактора газети «За честь Батьківщини» гвардії підполковника Т. Одудька:

«Український письменник тов. Стельмах Михайло Панасович, працюючи в редакції червоноармійської газети 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини», зарекомендував себе сміливим, відважним, дисциплінованим і трудолюбивим журналістом. Виконуючи завдання редакції, тов. Стельмах багато разів виїжджав на передові, організовуючи матеріали для газети в бойових підрозділах наступаючих військ і забезпечуючи газету оперативним матеріалом про героїв боїв, розвиток операцій і т. і. За час наступу наших військ на Львівському напрямку, тов. Стельмах із танковими частинами увійшов у прорив і, не зважаючи на жорстокий артвогонь та бомбардування, організував матеріал для газети, а в критичні хвилини бою особистою відвагою надихав воїнів на перемогу над ворогом. 20 липня 1944 року тов. Стельмах у боях на Львівському напрямку зазнав серйозного поранення.

Вірші, нариси, оповідання й оперативні кореспонденції, що їх писав та організовував тов. Стельмах, виховували у воїнів високий наступальний порив і надихали їх на розгром німецько-фашистських загарбників.

За успішне виконання наказів командування на фронті боротьби з німецько-фашистськими загарбниками, наказом Військової Ради 1-го Українського фронту тов. Стельмах нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня» (переклад з рос. наш – С. Г.) [2, с. 28].

Достатньо промовиста й довідка, завірена підписом згаданого редактора. У ній йдеться, що видана вона «українському письменнику тов. Стельмаху про те, що він із 6 липня 1944 р. до 30 липня 1945 р. працював літературним працівником редакції червоноармійської газети 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини». Тов. Стельмах, як співробітник газети, брав участь у форсуванні Одера, Шпреї й штурмі Берліна» (переклад з рос. наш – С. Г.) [3, с. 15].

Після війни, уже в мирний час, прославляв свою Велику рідню, працюючи науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР, над усесвітньо відомими художніми прозовими полотнами – романами «Велика рідня», «Кров людська – не водиця», «Правда і кривда», «Дума про тебе», «Чотири броди», трилогією «Хліб і сіль», автобіографічними повістями «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір» та іншими творами, ставши помітною постаттю в суспільстві (обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Лауреат Державної премії СРСР (1951 р.), Ленінської премії (1961 р.), Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1981 р.). Академік АН УРСР. Герой Соціалістичної Праці (1972 р.).

Але, не зважаючи на велику зайнятість, завжди знаходив час, щоб зустрітись із земляками, побувати в рідних Дяківцях, скуштувати водиці з сільської криниці, що неподалік від батьківської оселі, яка, за його словами, «настояна на поезії».

Мені неодноразово довелося зустрічатися з Михайлом Панасовичем.

Уперше доля нас звела 14 березня 1968 р. Тоді він приїхав у Літин, щоб поспілкуватися зі своїми виборцями. Я в той час працював кореспондентом літинської райгазети «Радянське життя», мав редакційне завдання описати це спілкування. Пригадую: у літинському районному будинку культури зібралося дуже багато людей. Чимало їх прийшли з книгами Михайла Панасовича, стали просити в нього «автограф на згадку». У мене книги в руках не було. Проте не розгубився. Майнув через дорогу в книжковий магазин, купив роман «Хліб і сіль». Коли знову з'явився в будинку культури, Стельмах уже заходив із вестибюлю до переповненої зали. Я тоді на весь голос:

– Михайле Панасовичу! А мені... «Хлібом і сіллю» прошу.

Михайло Панасович зупинився. Розписався й на придбаній мною книзі.

Того ж місяця він побував у рідних Дяківцях, мав щиру розмову з односельцями-земляками. Щоправда, приїхав тоді не сам, а з митцями Київського обласного драматичного театру ім. П. К. Саксаганського, які на сценах Дяківецького сільського клубу та Літинського районного будинку культури успішно поставили його драму-комедію «Кум королю». Вистава сподобалася й мені. Тому вирішив написати рецензію на цей твір. Спершу опублікував її у своїй районці, а потім запропонував написане республіканській газеті «Радянська Україна». Невдовзі рецензія була оприлюднена на шпальтах і цього часопису. Вона сподобалася Михайлу Панасовичу, і він запросив мене до себе в гості в Київ. Відмовитись від запрошення я, звісно, не міг.

Наша зустріч відбулася в його оселі. Запамятувалося його невелике здивування на початку зустрічі. Він, мабуть, сподівався, що автор рецензії – це достатньо зріла, немолода людина. Аж тут перед ним – безвусий юнак... Однак зустрів дуже гостинно. Наша розмова тривала більше години. Я розповідав йому про свої творчі плани, про роботу літинського районного літературного об'єднання, яке очолював. А потім мова зайшла про його твори. Висловив своє бачення стосовно них. Найбільше хвалив повісті «Гуси-лебеді летять» та «Щедрий вечір». А от романи «Кров людська – не водиця», «Хліб і сіль» навіть у певній мірі критикував. За те, що вони, на відміну від згаданих вище, не читаються на одному подиху, що читач може їх і не дочитати до кінця. І що цікаво, Михайло Панасович погоджувався...

У наступні роки знову зустрічалися зі Стельмахом то в Дяківцях, то в Літині, а в 1980-х рр. одного разу навіть у Погребищі, де я працював редактором місцевої газети «Колос».

Остання наша зустріч відбулася в Києві на сходах редакції журналу «Дніпро» незадовго до його смерті, куди він ніс рукопис своїх «Чотирьох бродів», якого так вперто не хотіла допускати у світ обов'язкова в той час партійно-ідеологічна цензура.

Спілкуючись із Михайлом Панасовичем, захоплювався ним. Він ніколи на зазнавався. Був лагідною й щирою людиною. Справді всім серцем любив свою Велику рідню.

Список використаних джерел:

1. Гальчак С. Д. Герої Вінниччини / Сергій Гальчак. – Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2016. – 340 с.
2. Гальчак С. Д. Словом і багнетом : журналісти Вінниччини в Другій світовій війні / Сергій Гальчак. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2013. – 100 с.
3. Гальчак С. Д. Журналісти Вінниччини – Шевченківські лауреати / Сергій Гальчак // Журналістика і мистецтво слова : зб. наук. ст. / гол. ред. В. М. Каленич; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вип. 9. – Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2017. – С. 14–21.

Serhiy Halchak

NOT SHIED AWAY FROM GREAT MOTHER...

Abstract. *The article presents the documents of the Second World War, associated with being M. Stelmakh on the front, his service as the military correspondent of the newspaper of the 1st Ukrainian Front "For the honor of the motherland". Also, memories of personal acquaintance and communication of the author of the article with the writer from 1968 to 1983 (to the death of Mykhailo Panasovych) are given.*

Key words: *Mykhaylo Stelmakh, Second World War, a military correspondent, Dyakivtsi, deputy of the USSR Supreme Soviet, "Bread and Salt".*

Сергей Гальчак

НЕ ОТРЕКАЛСЯ ОТ ВЕЛИКОЙ РОДНИ...

Аннотация. *В статье представлены документы периода Второй мировой войны, связанные с пребыванием М. Стельмаха на фронте, его службой военным корреспондентом газеты 1-го Украинского фронта «За честь Батьківщини». Также поданы воспоминания о личном знакомстве и общении автора статьи с писателем с 1968 до 1983 г. – времени смерти Михайла Афанасьевича.*

Ключевые слова: *Михайло Стельмах, Вторая мировая война, военный корреспондент, Дяковцы, депутат Верховного Совета СССР, «Хлеб и соль».*